

UB
MAG
NN08201,1040

PLANNING ALS LEERPROCES ; EEN GRONDSLAGENONDERZOEK

NN08201.1040

FER KLEEFMANN

PLANNING ALS LEERPROCES; EEN GRONDSLAGENONDERZOEK
(SAMENVATTEND OVERZICHT)

FER KLEEFMANN

Promotoren: dr. E.W. Hofstee, emeritus-hoogleraar in de
empirische sociologie en sociografie, alsmede de
sociale statistiek
ir. Th. Quené, bijzonder hoogleraar in de toekomst-
verkenning en beleid

STELLINGEN

1. Huygens' Scheepspraet, ten overlyden van Prins Maurits (1625), weerspiegelt de invloed van het wereldbeeld van de Hollandse burgerij op de staatszaken van de 'republiek' der zeven provincieën.
2. De hoogbouw/laagbouw-discussie in de zestiger jaren heeft niet geleid tot een vernieuwing van de stedelijke architectuur.
3. Met het oog op een consistente beleidsvoering ten aanzien van het milieu, verdient het aanbeveling de zorg voor de kwaliteit van natuur en landschap onder te brengen bij het ministerie van volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieubeleid.
4. De overgang van een disciplinaire naar een interdisciplinaire denk- en werkhouding wordt veelal belemmerd door vrees voor identiteitsverlies.
5. Deeltijdarbeid als middel voor een betere werkverdeling bevordert een verdere bureaucratisering van de directe werksfeer.
6. Een eventuele invulling van de tweede fase beroepsopleiding met PAO-cursussen is niet bevorderlijk voor de wetenschappelijke kwaliteit van het universitaire onderwijs.
7. Vanuit een handelingstheoretisch gezichtspunt moet het verschijnsel planning worden begrepen als het spanningsveld tussen verbeelding en analyse.
(dit proefschrift).
8. De interpretatie van planning als doel-middelen-rationalisatie heeft er toe geleid, dat de creatieve dimensie van het planingsbegrip ernstig aan betekenis heeft ingeboet.
(dit proefschrift).

9. 'De ruimtelijke ordening zal moeten zorgen voor signalering en erkenning van de problemen op alle niveaus van de samenleving door middel van onderzoek en prikkelende studies naar oplossingen' (P. Winsemius, minister van volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieubeheer, in een voordracht voor de BNS op 14 maart 1985 te Amsterdam).
10. Het signaleren en erkennen van de problemen rond de ruimtelijke ordening op alle niveaus van de samenleving door middel van onderzoek en prikkelende studies naar oplossingen, vraagt om een analysekader en een planningsbenadering zoals die in dit proefschrift met de concepten van het RS-systeem en planning als doel- en richtingzoeken werden ontwikkeld.
11. De uitdrukking 'wat niet weet, wat niet deert' berust zowel op zelfkennis als op strategisch inzicht.

FER KLEEFMANN

PLANNING ALS LEERPROCES; EEN GRONDSLAGENONDERZOEK
(SAMENVATTEND OVERZICHT)

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van
doctor in de landbouwwetenschappen,
op gezag van de rector magnificus,
dr. C.C. Oosterlee,
in het openbaar te verdedigen
op vrijdag 7 juni 1985
des namiddags te vier uur in de aula
van de Landbouwhogeschool te Wageningen

INHOUD:

1. INLEIDING	1
2. PROBLEEMSTELLING	2
3. DE DELEN EN HUN SAMENHANG	4
4. SAMENVATTING	17
5. SUMMARY	20
6. PERSOONLIJKE INFORMATIE	22

1. INLEIDING

Dit boekje bevat een samenvattend overzicht als bedoeld in artikel 3 sub b van het promotiereglement van de Landbouwhogeschool van 11 oktober 1982. Het representeert als zodanig een drietal publikaties van de auteur, waarvan de gezamenlijke inhoud een proefschrift vormt. Het betreft hier:

1. HANDELEN, HANDELINGSCONTEXT EN PLANNING; een theoretisch-sociologische verkenning. (Pudoc, Wageningen, 1985).
2. PLANNING ALS ZOEKINSTRUMENT; ruimtelijke planning als instrument bij het richtingzoeken, (VUGA, 's-Gravenhage, 1984).
3. ONZE LEEFRUIMTE ALS UITDAGING; ontwerpen als zoekinstrument op de speurtocht naar inhoud en betekenis van de gebouwde omgeving. (Kreits, Rotterdam, 1984).

Hoewel er voor elk van deze publikaties een eigen aanleiding bestond, die mede de accenten ervan bepaalde, zijn ze alle drie gesitueerd op een onderzoekveld dat zijn karakter ontleent aan de vraag naar de grondslagen van de taak en functie van planning binnen de modern maatschappelijke organisatie. Het geheel kan derhalve worden opgevat als het verslag van een onderzoek, waarvoor als omvattende titel werd gekozen: Planning als leerproces; een grondslagenonderzoek. In wat volgt wordt eerst de probleemstelling van dit onderzoek toegelicht, vervolgens een inhouds-overzicht van de genoemde publikaties gepresenteerd en tenslotte een korte samenvatting van het geheel gegeven.

2. PROBLEEMSTELLING

De vraag naar de grondslagen van de taak en functie van planning binnen de modern maatschappelijke organisatie raakt nauw aan de complexe aard van de maatschappelijke organisatie zelf. Bij een poging tot de beantwoording ervan werd ik dan ook geconfronteerd met een zeer breed probleemveld. Daarom heb ik mij in het onderhavige onderzoek beperkt tot een paar hoofdlijnen. De keus daarvoor is voor een belangrijk deel bepaald door mijn persoonlijke belangstelling voor het verschijnsel planning, zoals die in de loop van de tijd werd gevormd. Mijn eigen motivatie speelt dus een belangrijke rol; niet alleen bij de afbakening van het onderzoekveld, maar ook ten aanzien van de probleemstelling en de gevolgde werkwijze.

De basis van mijn professionele profilering ligt in de sfeer van het ruimtelijk ontwerpen. Ik heb het plannen maken als ambacht geleerd en in de periode 1956-1971 praktisch beoefend. In deze periode was de rechtvaardiging van planning als het ware met die activiteit zelf gegeven. Planning leek een welhaast vanzelfsprekende remedie voor elk probleem, ongeacht wat daar ook de oorzaak van mocht zijn. Dat gold met name voor het ruimtelijk ontwerpen. Joedicke (1969) constateert met betrekking tot de zestiger jaren: 'Die Antwort auf sich verändernde Problemstellungen bestand immer in einem Entwurf' (en dat niet zelden in de vorm van een reproductie). In de zestiger jaren was er veel, zeer veel werk aan de winkel en weinig tijd om na te denken. De wederkerige aanpassing van ruimte en samenleving kreeg in deze periode overwegend gestalte door een op technische leest geschoeide uitvoering van daaraan veelal reeds aangepaste maatschappelijke programma's. Mede onder invloed van de maatschappelijke ontwikkelingen in die periode werd mijn belangstelling gewekt voor het legitimatieaspect van de vigerende planningspraktijk. Dit leidde tot het besluit om mij, terzijde van deze praktijk, nader te oriënteren op de positie van planning binnen de maatschappelijke organisatie. In deze positie kan planning worden opgevat als voorbereiding van beleid, waarmee wordt beoogd deze organisatie te sturen. Vanuit dit gezichtspunt heb ik mij onderstaande vragen gesteld, die met elkaar de probleemstelling van het onderzoek presenteren.

- i Wat zijn de grondkenmerken van het handelen in ruime zin?
- ii Wat zijn de grondkenmerken van de maatschappelijke organisatie en hoe verhouden deze zich tot die van het handelen?
- iii Hoe wordt de maatschappelijke organisatie gestuurd?
- iv Welke problemen doen zich daarbij voor?
- v Wat kan er met het oog op deze problemen over de taak en functie van planning in ruime zin worden gezegd?
- vi Wat betekent dit voor een ruimtelijke planning?
- vii Wat betekent dit voor het ruimtelijk ontwerpen?

3. DE DELEN EN HUN SAMENHANG

Het ligt uiteraard voor de hand om bij het zoeken naar antwoorden op deze vragen van de gegeven volgorde uit te gaan. Wat de exploratieve kant van het onderzoek betreft is dit ook min of meer gebeurd, maar de volgorde van rapportage wijkt daar belangrijk vanaf. Publikatie 1 betreft globaal de vragen i t/m v, maar verscheen het laatst. Publikatie 2, die in hoofdzaak betrekking heeft op vraag vi verscheen het eerst en publikatie 3, waarin vraag vii min of meer centraal staat, was naar tijdsvolgorde beziën de tweede. Deze discontinuïteit in de rapportage vond zijn oorzaak in de omstandigheid dat er met betrekking tot 2 en 3 door de betreffende uitgevers om publikatie in een bepaalde reeks werd verzocht.

Hoewel deze gang van zaken ertoe geleid heeft dat er hier en daar overlappingsen plaatsvonden beogen de drie publikaties niettemin een samenhangende behandeling te zijn van het met het onder i t/m vii gegeven vraagstuk. De inhoud van elke publikatie blijkt uit onderstaand overzicht.

HANDELEN, HANDELINGSCONTEXT EN PLANNING

Voorwoord	xi
Inleiding	1
Noten bij de inleiding	6
DEEL I: HANDELEN	
1. De positie en de ontwikkeling van Schutz' werk	9
- De context van Schutz' theorievorming	9
- De fenomenologie als belangrijke contextfactor	12
- De problematische verhouding tussen de Husserliaanse fenomenologie en de sociologie	17
- Schutz' stellingname met betrekking tot de ontoereikendheid van de Husserliaanse fenomenologie	19
- De ontwikkeling in Schutz' werk	22

2. De aard van Habermas' werk	24
- Habermas' verhouding tot de Marxistische theorie	24
- Twee hoofdlijnen in Habermas' werk	26
- Het verband tussen het denken van Schutz en dat van Habermas, een werkhypothese	30
3. Verkenning van Schutz' handelingsbegrip	31
- Hulpbegrippen bij de afbakening van het handelingsbegrip	31
- Een onderscheid tussen gedrag en handelen	34
- Het motivatiebegrip	35
- Sociaal gedrag, sociaal handelen en interactie	37
- Overzicht van stappen in Schutz' begripsafbakeningsproces met betrekking tot gedrags- en handelingscategorieën	41
4. Kanttekeningen bij Schutz' handelingsbegrip in het licht van Habermas' werk	43
- Habermas' classificatie van handelingscategorieën	44
- Instrumenteel handelen	46
- Strategisch handelen	47
- Communicatief handelen	49
- Conclusies, aan de hand van een vergelijkend overzicht van handelingscategorieën bij Schutz en Habermas	50
5. Het handelingsproces bij niet-interactief handelen volgens Schutz	53
- Schets van het procesverloop	53
- Intentionaliteit	55
- Het kennisarsenaal	56
- Definitie van de situatie	58
- Projectie	60
- Beslissing	61
- Uitvoering en terugkoppeling	63

6. Kanttekeningen bij Schutz' theorie over het niet-interactief handelen in het licht van Habermas werk	65
- Habermas' concept van het instrumentele handelen volgens Koningsveld en Mertens	65
- Een globale vergelijking van de denkbeelden van Schutz en Habermas met betrekking tot het niet-interactief handelen	68
- Conclusies	72
7. Het handelingsproces bij interactief handelen volgens Schutz	74
- De 'we-relation'	74
- Intersubjectiviteit bij Schutz	76
- Typificatie	78
- Typificatie en leren	80
- Taal en communicatie bij Schutz	82
- Interactieve handelingsituaties	84
8. Kanttekeningen bij Schutz' theorie van het interactief handelen in het licht van Habermas' werk	86
- De denkbeelden van Schutz en Habermas' concept van het communicatieve handelen	86
- De denkbeelden van Schutz en Habermas' concept van het strategisch handelen	88
- Conclusies	90
9. Schutz' denkbeelden over kennis en relevantie	92
- Individuele of subjectieve kennisverwerving	92
- De aard van individuele leerprocessen	94
- De sociale bepaaldheid van subjectieve kennis	95
- De betrekking tussen het subjectieve en sociale kennisarsenaal	97
- De transformatie van subjectieve naar sociale kennis	99
- Het vraagstuk van kennisverdeling	102

10. Kanttekeningen bij Schutz' denkbeelden over kennis en relevantie in het licht van Habermas' werk	108
Samenvattende conclusies	111
Noten bij Deel I	113
 DEEL II: HANDELINGSCONTEXT	
1. Habermas' denkbeelden over maatschappelijke organisatie	133
- Het systeemtheoretisch denkkader	134
- Habermas' stellingname ten opzichte van de systeemtheorie	137
- Hoofddimensies van de maatschappelijke organisatie	138
- Het organisatieprincipe	140
- De betrekking tussen de subsystemen binnen de moderne maatschappelijke organisatie	144
- Grondkenmerken van de moderne maatschappelijke ontwikkelingen	146
- Consequenties van de verwetenschappelijking aan de basis van de moderne maatschappelijke organisatie	148
- Crisistypen binnen de moderne maatschappelijke organisatie	151
 2. Interpretatie en uitbreiding van Habermas' denkbeelden over maatschappelijke organisatie	 154
- Het belang van Habermas' maatschappijmodel voor de verdere analyse	154
- Een systeemmodel voor de betrekking van ruimte en samenleving	156
- Uitbreiding en samenvatting van de betrekkingen tussen de drie subsystemen	159
- De vervlechting van het economisch en het cultureel subsysteem	162
- Externe systeembetrekkingen	164
- Uitbreiding en samenvatting van crisistypen	168

3. Het RS-systeem als handelingscontext	174
- De sectorale geleiding van het RS-systeem	175
- Het begrip handelingsruimte	179
- De structurele dimensies van de handelingsruimte binnen de moderne maatschappelijke organisatie	181
- De verhouding tussen de handelingsruimte en de handelingsituatie binnen de moderne maatschappelijke organisatie	187
- De positie van leerprocessen binnen de moderne maat- schappelijke organisatie	192
- Conclusies	197
4. Probleemsignalering met betrekking tot de werking van het RS-systeem	198
- Typering van de systeemproblematiek	198
- De stuuropgave van het RS-systeem	201
- Stuurstrategieën	205
- Implicaties van de stuurstrategieën voor de functionele systeemintegratie	207
- Implicaties van de stuurstrategieën voor de normatieve systeemintegratie	213
- Implicaties van de stuurstrategieën voor het systeem- doel	215
- Storingsverschijnselen binnen het RS-systeem	222
- Interne functies binnen het politiek subsysteem	228
- Hoofdkenmerken van het functioneren van het politiek subsysteem	232
- Stuurproblemen binnen het RS-systeem	237
- Conclusies	241
Samenvattende conclusies	243
Noten bij Deel I	245

DEEL III: PLANNING

1. Het planningsbegrip op actorniveau	253
- Planning als moment in het handelingsproces	253
- De betekenis van planning voor leerprocessen	258
- Planning en interactie	263
2. Het planningsbegrip op maatschappelijk niveau	266
- Planning binnen de context van het politiek subsysteem	266
- De ontwikkeling van de planningspraktijk, een globale schets	269
- De ontwikkeling van het planningsdenken, een globale schets	279
3. Specifieke problemen rond planning binnen de moderne maatschappelijke organisatie	294
- De aard van de problemen	294
- De stagnering van leerprocessen op maatschappelijk niveau	297
- Koersloosheid, een kenmerk van immanentie?	299
4. Ideaaltypische schets van randvoorwaarden voor planning op maatschappelijk niveau	302
- Planning als doel- en richtingzoeken	302
- Planning als leerproces	305
- Planning, een kans voor vrijheid, gelijkheid en broederschap	311
5. De contour van een nieuw planningsdenken	314
- Een eerste aanzet tot toekomstverkenning	314
- Een toekomstverkenning op normatieve basis	317
- De BTV, aanzet tot planning als doel- en richtingzoeken?	322

6. Problemen bij de realisering van planning als doel- en richtingzoeken	328
- Problemen met betrekking tot het opstellen van consistente beleidsprogramma's	328
- Problemen rond de modelbouw	331
- De probeerfunctie van planning als methodisch principe	336
7. Contourschets van een programma voor een nieuwe planningspraktijk	344
Samenvattende conclusies	352
Nawoord	354
Noten bij Deel III	355
Literatuur	363

PLANNING ALS ZOEKINSTRUMENT

1.	Voorwoord	9
2.	Context van de ruimtelijke planning	12
2.1	Proces van begripsvorming	12
2.2	Het maatschappelijke systeem als context	15
2.3	De positie van de ruimtelijke ordening binnen het RS-systeem	18
2.4	De vervlechting van het economisch en het cultureel subsysteem	20
2.5	Het principe van maatschappelijke organisatie	23
2.6	Het organisatieprincipe onder het regime van de verzorgingsstaat	25
2.7	Een drietal kenmerken van de modern maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkeling	28
2.7.1	Toename van de systeemdynamiek	28
2.7.2	Schaalvergroting	30
2.7.3	Verwetenschappelijking van het politiek subsysteem	33
3.	Contextproblemen	39
3.1	Een algemene typering van systeemstoringen of crisisverschijnselen	39
3.1.1	Storingsfactoren met betrekking tot het economisch subsysteem	39
3.1.2	Storingsfactoren met betrekking tot het cultureel subsysteem	41
3.1.3	Storingsfactoren met betrekking tot het politiek subsysteem	42
3.1.4	Storingsfactoren met betrekking tot het natuurlijk substraat	43

3.2	Een globale balans van systeemstoringen in onze tijd	44
3.2.1	Storingsverschijnselen met betrekking tot het economisch subsysteem	44
3.2.2	Storingsverschijnselen met betrekking tot het cultureel subsysteem	46
3.2.3	Storingsverschijnselen met betrekking tot het natuurlijk substraat	47
3.2.4	Storingsverschijnselen met betrekking tot het politiek subsysteem	48
4.	Problemen rond planning in ruime zin	51
4.1	Een drietrapsmodel voor planning in ruime zin	51
4.2	Achtergronden van het drietrapsmodel	54
4.3	De werking van het drietrapsmodel	55
4.4	Het drietrapsmodel bekeken vanuit het organisatieprincipe	57
4.4.1	Het organisatieprincipe en het richtdoel voor maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkeling	57
4.4.2	De stuurpraktijk en de systeemdynamiek	58
4.4.3	De strijdigheid van het integratiestreven met de feitelijke gang van zaken	60
4.5	Problematisering van planning in ruime zin	61
4.5.1	Verklaringsverschillen met betrekking tot de problemen rond planning in ruime zin	62
4.5.2	Conclusies met betrekking tot de problemen rond planning in ruime zin	64

5.	Problemen rond de ruimtelijke planning	67
5.1	De aard van de ruimtelijke planning	67
5.2	De verhouding tussen maatschappelijke programma's en inrichtings- en ordeningsprincipes	70
5.3	Implicaties van de gang van zaken rond de ruimtelijke ordening	73
6.	De contour van een nieuw planningsdenken	78
6.1	Een aanzet tot toekomstverkenning	79
6.2	Maatschappij of machine?	82
6.3	Een toekomstverkenning op normatieve basis	84
6.4	De BTV als uitdaging tot planmatig onderzoek	88
7.	Een mogelijke positie van de ruimtelijke planning binnen het kader van het richtingzoeken	93
7.1	Deelterreinen voor planning als zoekinstrument	93
7.2	De opgave van alternatieve beleidsprogramma's	94
7.3	De contour van ruimtelijke planning als zoekinstrument	97
8.	Problemen en perspectieven rond de operationalisering van (ruimtelijke) planning als zoekinstrument	100
8.1	Modellen	100
8.1.1	Algemene aspecten van modelbouw	101
8.1.2	Problemen rond de modelbouw bij het richtingzoeken	102
8.1.3	Twee werkwijzen bij het plannen maken	106
8.1.4	De probeerfunctie van ruimtelijke planning als zoekinstrument	111
8.2	Niveaus bij het richtingzoeken	114
8.3	Het tijdsaspect bij het richtingzoeken	116
8.4	Organisatie-aspecten van het werkproces met betrekking tot het richtingzoeken	118

8.5	Aspecten van de positie van de wetenschap bij het richtingzoeken	121
8.6	De arbeidsintensiviteit van het richtingzoeken en de inzet van informatieverwerkende systemen	124
8.7	De effectuering van het richtingzoeken	127
9.	Nawoord	131

ONZE LEEFRUIMTE ALS UITDAGING

Voorwoord	9
1. Wat zijn inhoud en betekenis van de gebouwde omgeving?	13
- Een globale begripsafbakening	13
- Het sociale karakter van inhoud en betekenis	15
- Een algemeen praatmodel van onze leefruimte	16
2. Waarom moet er naar de inhoud en betekenis van de gebouwde omgeving gezocht worden?	21
- Het principe van maatschappelijke organisatie	22
- Complicaties van de met het organisatieprincipe verbonden strategie tot behoud van systeemintegratie	24
- Effecten van de met de strategie voor behoud van systeemintegratie verbonden tactiek	26
- Het effect van de verhoging van de systeemdynamiek op de inhoud en betekenis van de gebouwde omgeving	30
- Het effect van systeemstoringen op de inhoud en betekenis van de gebouwde omgeving	36
- Waarom er naar de inhoud en betekenis van de gebouwde omgeving gezocht moet worden	37
3. Welk zoekinstrument is er nodig op de speurtocht naar inhoud en betekenis van de gebouwde omgeving?	43
- Een overzicht van de stand van zaken, of hoe er tot nu toe gezocht werd	43
- Toelichting op het overzicht	49
- Postmodern, een overgangsfase?	53
- Welk zoekinstrument is er nodig?	57

4. Hoe moet het ontwerpen gebeuren?	59
- Richtingzoeken als een vorm van toekomstonderzoek	59
- De positie van de ruimtelijke planning binnen het kader van het richtingzoeken	64
- Het spanningsveld van model en werkelijkheid	67
- Twee manieren van plannen maken	73
- De probeerfunctie van het ontwerpen	77
5. Wie maakt er werk van?	81
- De aard van veranderingsprocessen	81
. Schets van een individueel handelingsproces	82
. De positie van het leren binnen een (individueel) handelingsproces	86
. De betrekking tussen het handelingsproces en zijn maatschappelijke context	88
- De rol van kritiek binnen communicatie als veranderingsstrategie	92
- Het potentieel binnen onze samenleving	95
- De forumfunctie van de politiek	98
- Perspectieven voor het richtingzoeken voor ruimte en samenleving?	102
- Het organisatieprincipe een barrière?	105
Nawoord	113
Noten	117
Literatuuroverzicht	121
Zaakregister	125

4. SAMENVATTING

Planning als leerproces; een grondslagenonderzoek, is de samenvattende aanduiding van een drietal publikaties van de auteur met betrekking tot de vraag naar de grondslagen van de taak en functie van planning binnen de modern maatschappelijke organisatie. Het betreft hier:

1. HANDELEN, HANDELINGSCONTEXT EN PLANNING; een theoretisch-sociologische verkenning van het handelen en zijn maatschappelijke context, en de betekenis daarvan voor planning in ruime zin. (Wageningen, 1985).
2. PLANNING ALS ZOEKINSTRUMENT; ruimtelijke planning als instrument bij het richtingzoeken. ('s-Gravenhage, 1984).
3. ONZE LEEFRUIMTE ALS UITDAGING; ontwerpen als zoekinstrument op de speurtocht naar inhoud en betekenis van de gebouwde omgeving. (Rotterdam, 1984).

In 'Handelen, handelingscontext en planning' wordt allereerst het handelingsbegrip geanalyseerd. Dat gebeurt aan de hand van de handelingstheorieën van onder andere Alfred Schutz en Jürgen Habermas. Het resultaat hiervan leidt tot een voorstelling van het handelingsproces, waarin ook de positie van planning en leren kan worden aangegeven. Vervolgens wordt, mede in de lijn van deze verkenning, een voorstelling ontwikkeld van de modern maatschappelijke organisatie, de sturing daarvan en de positie van planning daarin. Tenslotte wordt een probleemanalyse uitgevoerd, zowel met betrekking tot het functioneren van de maatschappelijke organisatie als geheel als ten aanzien van de daarmee verbonden stuurproblemen en de problematische aspecten van planning in ruime zin.

'Planning als zoekinstrument' is een toespitsing van deze analyses op het specifieke terrein van de ruimtelijke planning. In 'Onze leefruimte als uitdaging' wordt de betekenis daarvan tevens verbonden met het ruimtelijk ontwerpen in de sfeer van de architectuur en de stedenbouw.

De kern van wat er uit de analyses kan worden geleerd is, dat er zowel met betrekking tot de maatschappelijke als de ruimtelijke organisatie van de moderne samenleving behoefte bestaat aan een bewust zoeken naar een zinvolle ontwikkelingsrichting en derhalve aan een creatieve aanpak van problemen die er voor beide te over zijn. Daarin wordt een aanleiding gevonden om aansluiting te zoeken bij de specifieke kenmerken van ontwerpprocessen en de rol van het leren daarin. Dit mede, omdat uit de analyse van het handelingsproces werd geconstateerd dat het handelen in algemene zin reeds kenmerken van een leerproces vertoont en deze derhalve ook voor sociale of maatschappelijke ontwerp- en leerprocessen als een methodisch principe kunnen worden gehanteerd.

In een coöperatie van maatschappelijk en ruimtelijk ontwerpen enerzijds en van vormgeving en wetenschap anderzijds, lijkt een belangrijke mogelijkheid voorhanden om de politieke discussie met betrekking tot de huidige maatschappelijke problemen te voeden. En daarmee tevens een perspectief voor het op gang brengen van maatschappelijke leerprocessen.

Tegen de achtergrond van deze verkenningen wordt de opvatting ontwikkeld dat de taak en functie van planning binnen de modern maatschappelijke organisatie vooral inhoud dient te worden gegeven als het ontwerpend zoeken naar alternatieve richtingen voor verdere ontwikkeling. In het verlengde hiervan wordt gepleit om de betekenis die een op deze wijze inhoud gegeven planning voor maatschappelijke leerprocessen heeft, een belangrijke rol toe te kennen bij de inrichting van een nieuwe planningspraktijk.

Voor een dergelijke praktijk worden een aantal ideaaltypische randvoorwaarden opgesteld, aan de hand waarvan de mogelijke betekenis van recente ontwikkelingen met betrekking tot het planningsdenken wordt ingeschat. Een conclusie daaruit is, dat er zich in de Beleidsgerichte Toekomstverkenningen van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid een contour van een nieuw en perspectiefvol planningsdenken aftekent. Verder wordt tegen de achtergrond van de bepleite rol als zoekinstrument van planning in ruime zin een mogelijke positie van de ruimtelijke planning daarin toegelicht, een aantal praktische aspecten daarvan besproken en een werkveld ervoor afgebakend.

Tenslotte wordt toegelicht, dat de concretisering van de bepleite planningspraktijk op vele punten nog om nader onderzoek en training vraagt en dat de verwerving van een eigen 'werkruimte' eveneens nadere verkenning en wellicht zelfs experimenteren vergt. Niettemin wordt aanleiding gevonden te benadrukken om met een systematische invoering van deze praktijk niet (te lang) te wachten. De stap die de WRR op dit punt heeft gedaan verdient het om als voorbeeld te worden genomen, en voortgezet te worden in de richting van toepassingsgerichte activiteit ten behoeve van politiek, planning en beleid.

5. SUMMARY

"Planning as a learning process: a study of fundamentals" is the overall title of three publications by the author, which are a response to the demand for clarification of the principles underlying the task and function of planning within contemporary social organization. The publications are:

1. ACTION, ITS CONTEXT, AND PLANNING: a theoretical sociological exploration. (Wageningen, 1985).
2. PLANNING AS AN INVESTIGATIVE TOOL: physical planning as an instrument for reconnaissance. (The Hague, 1984).
3. OUR ENVIRONMENT AS A CHALLENGE: designing as an investigative tool in the search for an understanding of the content and meaning of the built-up environment. (Rotterdam, 1984).

The first of these publications starts with an analysis of the concept of "action". This is done with reference to the theories of authors such as Alfred Schutz and Jürgen Habermas. In the resulting picture of the process of action, the positions of planning and learning can also be pinpointed. Continuing along this path, a paradigm of contemporary social organization, its manipulation, and the position of planning therein, is developed. Finally, the problems surrounding the functioning of social organization as a whole as well as the associated problems of its manipulation, and the problematic aspects of planning in the broad sense, are analysed.

The second publication focuses these analyses on the specific field of physical planning. In the third publication, the meaning of these analyses is linked with spatial design in the domain of architecture and town planning.

The quintessence of what can be learned from these analyses is that in terms of the social and the physical organization of modern society there is a need to make a conscious search for a meaningful direction of development and, consequently, to adopt a creative approach to the many problems involved. This provides a

motive to seek a link with the specific characteristics of the design processes and the role learning plays in these - all the more because the analysis of the action process revealed that "action" in the general sense already shows the characteristics of a learning process and that these characteristics can therefore be incorporated in the methodology of processes for social design and learning.

Co-operation between social and physical design on the one hand, and form-giving and science on the other, seems to offer an important possibility: that of fostering political discussion about current social problems - and thereby the prospect of initiating processes of social learning.

Against the background of these explorations, a notion of the task and function of planning within contemporary society is developed: namely, that it is the search for alternative directions for further development by making designs. The corollary of this is that the significance that planning has for the learning processes of society must play an important role when new planning practice is formulated. A number of ideal-typical defining criteria are suggested for such a procedure; these are used to assess the significance of recent developments in the philosophy of planning. This leads to the conclusion that in the "Policy-orientated Survey of the Future" prepared by the Netherlands Scientific Council for Government Policy a new and promising planning philosophy is delineated. Further, the potential place of physical planning is elucidated, against the background of its advocated role as an investigative tool for planning in the broader sense. Some practical aspects of this are discussed and a field of operations is defined.

Finally, it is explained that in order to give concrete form to the planning practice advocated, further research and training are needed at several points, and that further orientation and probably even experimentation is needed before the working area can be delimited. Nonetheless, arguments are put forward stressing that the systematic introduction of this procedure should not be postponed indefinitely. The step in this direction taken by the Scientific Council for Government Policy should serve as an

example, and this path towards an application-oriented activity for politics, planning and policy should be followed.

6. PERSOONLIJKE INFORMATIE

Fer Kleefmann (1932) studeerde bouwkunde aan de Hogere Technische School te Rotterdam, architectuur en stedenbouwkunde aan de Academies voor Bouwkunst te Rotterdam en Amsterdam, en sociologie en planologie aan de Landbouwhogeschool te Wageningen. Hij was ruim 15 jaar werkzaam op een architectenbureau te Rotterdam. Na een parttime docentschap aan de Technische Hogeschool te Eindhoven trad hij in 1971 in dienst bij de Landbouwhogeschool, waaraan hij sinds 1981 als hoogleraar in de planologie verbonden is.